

ČLOVEK V BOJI ZA SLOBODU A HUMANIZMUS V NEMECKEJ, ANGLICKEJ A FRANCÚZSKEJ LITERATÚRE ROMANTIZMU A PREROMANTIZMU

Preromantizmus a romantizmus

(koniec 18. st. – polovica 19. st.)

- Veľká francúzska revolúcia (1784 – 1789), buržoázne revolúcie (1848 – 1849) → rozpad feudalizmu a nástup kapitalizmu
- prevládajú kapitalistické výrobné vzťahy, ale nespĺnili sa predstavy o slobode a rovnosti
- svet ovládla moc peňazí, ovplyvnila aj základné ľudské hodnoty (láska, priateľstvo, rodina) → človek, ktorý nedokázal realizovať svoje predstavy, sa cíti zbytočný a opustený → odpor voči klasicistickej harmónii
- romantizmus – protiklad k osvietenenskému racionalizmu, proti rozumu sa začína zdôrazňovať cit, vzniká nová filozofia – idealizmus (Hegel) – myšlienka, vedomie a duch sú prvotné, hmota a bytie druhotné
- preromantizmus – obrat od rozumu k citu
- iracionalizmus – filozofický smer v idealistickej filozofii popierajúci vedecké, rozumové a logické poznávanie, uprednostňuje sa vieru a inštinkt
- sentimentalizmus – filozofický a literárny smer, v popredí sú city, citové zážitky, súcit k biednym a utláčaným
- v spoločnosti sa zdôrazňovala úloha jednotlivca (subjektivismus)
- vzniká kult jednotlivca (individualizmus), ktorý vzdoruje osudu a pomáha ľudstvu (titanizmus)
- súčasne sa medzi jeho vnútorným svetom a ostatným svetom začínali rozpory
- človek pociťoval osamelosť a upadal do pesimizmu

Romantická literatúra

- literatúra sa v romantizme chápe ako prostriedok poznania tajomstiev života, nástrojom tohto poznania je fantázia ako protest proti stiesňujúcej skutočnosti a túžba po krajšom živote
- hrdina je v ustavičnom rozpore so skutočnosťou, pociťuje osamotenosť, túži po ideále (láska, sloboda), búri sa proti spoločenským konvenciám, stávajú sa vydedencami spoločnosti
- autor zväčša vkladá do svojej postavy autobiografické črty (autoštylizácia), je preňho prostriedkom na vyjadrenie vlastných názorov a pocitov, dokonca sa so svojím hrdinom otvorene stotožňuje
- dielo sa tak stáva romantickou sebauvedňujúcou spisovateľskou, je to prejav autorského subjektivismu (protiklad klasicistickej objektivity)
- konflikt romantizmu spočíva v rozpore medzi snom a realitou a uplatňuje sa tu „harmónia kontrastov“ (napr. krása a ošklivosť)
- narúšajú sa hranice medzi literárnymi druhmi a žánrami (synkretizmus) → lyricko-epické básnické poviedky
- témy – návrat do minulosti (historizmus), obrat k ľudovej slovesnosti; prvky hovorovej reči
- hlavný literárny druh – lyrika (fantázia); epika – básnická poviedka, lyricko-epické útvary – balada

Francúzska literatúra

Jean Jacques Rousseau

- tulácky život, viacero zamestnaní, aj hudobný skladateľ
- diela:
 - *Rozprava o nerovnosti*:
 - súkromné vlastníctvo – príčina nerovnosti medzi ľuďmi
 - návrat k neporušenosti prírody
 - *Emil alebo O výchove* – pedagogický román o výchove detí k prírode
 - román *Júlia alebo Nová Heloísa*:
 - vrcholné dielo európskeho sentimentalizmu
 - príbeh lásky šľachtického dievčaťa Júlie a jej učiteľa
- filozofia – človek je dobrý, ale kazí ho spoločnosť

Victor Hugo

(1802 – 1885)

- zakladateľ francúzskeho romantizmu, básnik, dramatik, prozaik, esejista
- poézia – *Ódy a rozličné básne* (ešte monarchistické zmýšľanie), *Kontemplácie* (lyrika), *Legenda vekov* (cyklus epických básní)
- dráma – *Cromwell* (prihlásil sa k romantizmu), *Hernani* (romantický konflikt – túžba po slobode a spravodlivosti, odpor voči násiliu panovníka a šľachty), *Ruy Blas* [Rü Bla]
- próza:
 - romány *Robotníci mora*, *Deväťdesiattri*
 - historický román *Chrám Matky Božej v Paríži* (1832):
 - pozostáva z 2 častí, ktoré sa delia na knihy (11)
 - dej sa odohráva v 15. storočí v Paríži, hlavne v Chráme Matky Božej
 - hlavné postavy: zvonár Quasimodo, arcidiakon Frollo, Esmeralda
 - vedľajšie postavy: básnik Pierre Gringoire, Johan Frollo, kapitán Phoebus
 - dej:

Neúspešný mladý dramatik Pierre sa pri predstavení svojej mravoučnej hry stane svedkom voľby pápeža bláznov. Týmto je zvolený škaredý a hrbatý zvonár Quasimodo. Vyzerá ako "rozbitý a zle pozliepaný obor". Je mohutný, svalnatý, lenže na chrbte má hrb. Jednu nohu má kratšiu a má len jedno oko. A na dôvažok je hluchý od zvonenia na zvonoch. Nik nevie, odkiaľ pochádza. Vychoval ho arcidiakon, ktorý ho vzal z dosky nalezcov.

Všetky tri osoby sa stretli v noci po voľbe na námestí de Grève, kde tancuje mladá, pekná cigánka Esmeralda. Rozhnevaný kňaz zosadí Quasimoda z piedestálu a spolu odídu. Pierre bez jediného groša vo vrecku po vystúpení sleduje Esmeraldu po tmavých uliciach. Esmeraldu sa ktosi spolu s Quasimodom pokúsi uniesť, ale sa im to nepodarí, pričinením kapitána lukostrelcov Phoeba.

Pierre sa dostane na námestie Divov, zhromaždisko parížskej spodiny. Stáva sa tulákom, ale pretože nezloží skúšku, chcú ho obesiť. Zachráni ho Esmeralda, ktorá si ho formálne vezme za muža. Esmeralda pomocou amuletu hľadá svoju matku, ktorú stratila v detstve. Quasimodo je pre útok na pobehlicu a množstvo ďalších obvinení odsúdený hluchým sudcom na pranier.

Medzitým sa čitateľ dozvedá o kajúnci, zamurovanej na rohu domu na námestí de Grève. Tu oplakáva svoju dcéru, ktorú jej ukradli cigáni a podstrčili jej netvora s veľkou hlavou, hrbatého s nerovnakými nohami. Po dcére jej zostala iba maličká črievička. Kňaz Claude Frollo je čoraz čudnejší, podráždenejší. Keď sa dozvie, že kapitán sa má stretnúť s Esmeraldou, ide na schôdzku s ním. Keď si obaja roztúžení milenci vyznávajú lásku, kňaz vyskočí zo svojho úkrytu a zraní Phoeba. Potom utečie.

Phoebou nezomrie, ale Esmeraldu súdia pre vraždu, čarodejníctvo a bosoráctvo. Rozsudok znie - smrť obesením. Vo väzení navštívi Esmeraldu arcidiakon, vyzná jej lásku a priznáva sa k útoku na Phoeba. Tvrdí, že kapitán zomrel a prosí, aby Esmeralda bola jeho. Tá však odmietne a kňaz odíde. Zvonár Quasimodo sa tiež zmenil. Predtým mal radosť z každého zvonenia, a teraz zvoní len keď musí. Stal sa ešte zamĺkutejším než dovtedy. Než sa má Esmeralda pred smrťou kajať na námestí, Quasimodo ju unesie spomedzi niekoľkých strážcov a uchýli sa s ňou do azylu chrámu. Súd však po niekoľkých dňoch rozhodne o porušení azylu.

Pierre vyvolá vzburu tulákov, ktorej cieľom je odviesť Esmeraldu do bezpečia a vyrabovať chrám. Nič netušiaci Quasimodo bráni chrám a zabije arcibiskupovho brata Johana. V priebehu boja vniknú Pierre a Frollo tajným vchodom do chrámu a odídu s Esmeraldou. Vzburá bola potlačená. Keď kňaz s Esmeraldou osameli, žiadal ju aby sa mu oddala. Ona odmietla a tak ju zveril do stráže pustovnice na námestí a odišiel po vojakov, aby ju obesili.

Pomocou črievičky sa obe spoznajú ako matka s dcérou. Pustovnica ju chce zachrániť a ukryje ju. Esmeralda sa však prezradí a postavia ju na šibenicu. Matka žiaľom zomrie. Na túto scénu sa pozerajú z veže Quasimodo a kňaz, ktorý o zvonárovej prítomnosti nevie. Keď Esmeraldu obesia, kňaz sa rozosmeje. Rozhnevaný Quasimodo ho zhodí dolu. Potom zmizne a ľudia ho viac nevideli.

Asi o dva roky našli na mieste, kde hádzali popravených dve kostry, ktoré boli v objatí. Jedna z nich bol Quasimodo, ktorý sem prišiel zomrieť pre tú, ktorú miloval – pre Esmeraldu.

- vykreslenie kontrastov spoločnosti – biedny ľud, jeho hrdinstvo i sebeckosť a zákernosť aristokracie a cirkevných hodnostárov
- Quasimodo – typ romantického hrdinu, osamelý pre svoj zovňajšok, trpiaci, ovládaný vášňami (láska k Esmeralde), je schopný silného citu, zaľúbi sa do Esmeraldy, ktorá ľúbi iného, kvôli jej láske sa vzbúri proti svojmu pánovi, ktorého zabije a po smrti Esmeraldy dobrovoľne zomrie
- romantický kontrast – krásna a dobrá Esmeralda, ošklivý a dobrý Quasimodo, zlý Frollo
- päťdielny román *Bedári*:
 - obraz zápasu s nespravodlivosťou spoločenských zákonov
 - skutky hlavného hrdinu sú prejavom toho, aká by spoločnosť mala byť
 - hlavné postavy sú galejník Jean Valjean, Cesetta a Marius, hlavnou témou je boj proti kráľovi
 - nachádzame tu romantický opis, filozofické úvahy, rušný a napínavý dej, citovosť, postavy, ktoré vystupujú v jeho dielach sú opovrhované v spoločnosti

Nemecká literatúra

- útlak, nesloboda, nespokojnosť vyvolali v Nemecku hnutie zvané Sturm und Drang (Búrka a vzdor):
 - vodcom hnutia bol Johann Herder, ústrednou myšlienkou bola myšlienka humanity
 - búrenie sa proti vtedajšej spoločnosti, ich revolta bola živelná
 - proti nadvláde rozumu, uplatnenie všetkého, čo je prirodzené

Johann Wolfgang Goethe

(1749 – 1832)

- predstaviteľ preromantizmu, študoval právo v Lipsku, tu stretol teoretika hnutia Herdera a pridal sa k nemu
- buričské nálady, odpor voči feudálnemu absolutizmu – óda *Prometeus*
- nešťastná láska k Charlotte Buffovej → román *Utrpenie mladého Werthera*:
 - vo forme listov
 - mladý vzdelaný muž sa nešťastne zaľúbi do nevesty a neskôr manželky svojho priateľa
 - nedokáže sa s tým vyrovať, spácha samovraždu
- prichádza do Weimaru, stáva sa ministrom (jeho reformy sú nepochopené), venuje sa prírodovedným štúdiám, z depresie sa odchádza liečiť do Talianska
- návrat – drámy *Ifigénia v Tauride*, *Torquato Tasso*, *Egmont*
- najvýznamnejšie dielo – veršovaná dráma *Faust*:
 - stredoveká povesť o legendárnom učencovi Faustovi
 - Faust uzavrie v snahe byť dokonalý zmluvu s diablom Mefistofelom, nakoniec nachádza zmysel života v práci pre spoločnosť
 - pred smrťou premení močaristý kraj na kraj hojnosti a šťastia
 - Faust zomiera, no Mefistofeles stávkou prehráva, lebo sa Faust zachráni zásahom vyššej moci
 - Faust je stelesnením ľudskej aktivity, tvorivej práce, Mefistofeles sebeckosť a túžby po moci
- hoci sú v Goetheho dráme fantastické prvky, vedeckými a mravnými poznatkami smeruje k realizmu

Friedrich Schiller

- predstaviteľ preromantizmu, básnik a dramatik
- túžba po národnej a osobnej slobode, boj proti tyranii
- študoval na vojenskej akadémii, stal sa vojenským lekárom
- počas štúdia čítal zakázané knihy francúzskych osvietenecov, nadchýnal sa ideami slobody, začal literárne tvoriť
- dráma *Zbojníci*:
 - vzdor proti tyranii
 - hlavný hrdina – Karol Moor
 - mladší brat ho očieril pred otcom, aby zdedil sám rodinný majetok
 - otec mu uverí, staršieho brata vydedí
 - Karol sa stáva zbojníkom, aby pomstil krivdu

MATURITNÁ TÉMA 3: SVETOVÁ ROMANTICKÁ LITERATÚRA

4/4

- po otcovej a bratovej smrti uzná nevyhnutnosť svetských zákonov a vydá sa do rúk súdu
- zomiera, pretože nezvládol rozpor medzi svojím ideálom a skutočnosťou
- meštianska tragédia *Úklady a láska*:
 - odhaľuje tu pokryteckú morálku spoločnosti
 - dráma o láske šľachtica k dcére chudobného muzikanta
 - šľachtic uverí intrigám o nevere svojej milej, až keď mu milá umiera v náručí, oznámi mu, že ho oklamali
 - obaja zomierajú, no vinníci sú usvedčení
- odchádza od armády, žije v biede, s pomocou Goetheho sa stáva profesorom dejín v Jene
- tu píše ódu *Pieseň na radosť* (Ludwig van Beethoven – 9. symfónia *Óda na radosť*)
- posledné roky života – drámy *Mária Stuartová*, *Panna Orleánska*, *Viliam Tell* (boj Švajčiarov proti Habsburgovcom)

Heinrich Heine

- predstaviteľ romantizmu, najrevolučnejší básnik a prozaik
- lyrika – prvky ľudovej poézie s pochmúrnymi prvkami
- básne mladosti – básnická zbierka *Knihy piesní*:
 - preslávila ho na celom svete
 - využil v plnej miere ľudovú slovesnosť, najmä jej jazyk, mnohé básne boli zhudobnené alebo zľudoveli
 - hlboké vyjadrenie osobných, všeludských a prírodných zážitkov
- *Obrazy z ciest*:
 - snaha pomáhať pri pretváraní spoločnosti
 - nový druh fejtónu – zmes žánrových obrazov z ciest po Nemecku, Anglicku a Taliansku a spoločensko-politickej satiry
 - ostro kritizuje sociálnu nerovnosť, zaostalosť a nacionalizmus
- satirická skladba *Nemecko, zimná rozprávka*:
 - lyrický cestopis
 - autor vyjadruje náramný smútok a žiaľ, že musí opustiť Paríž aj s jeho obyvateľmi a sľubuje, že sa vráti, no teraz musí ísť do vlasti
- 1831 – odchádza do Paríža, vydáva zbierku *Časové básne*
- ťažko chorý – zbierka *Romanzero*
- zomiera v Paríži

Anglická literatúra

lord George Gordon Byron

- básnik, rebel, novátor, tvorca básnickej poviedky (okrem deja obsahuje vlastné úvahy a básnikove city, jej vplyv sa prejavil aj v slovenskej literatúre – Janko Kráľ, Ján Botto)
- vytvoril nový typ hrdinu – silnú osobnosť (titana), ktorý nemôže zvíťaziť v nerovnom boji so spoločnosťou, lebo je osamelý
- pochádzal z aristokratickej rodiny, zdedil majetok i šľachtický titul
- obhajoval práva roľníkov
- cestoval po Európe a po návrate napísal lyricko-epickú skladbu *Childe Haroldova púť*:
 - autobiografické dielo v ktorom opisuje svoje dojmy z ciest po Európe
 - spomína na pustošivé vojny a ľudské utrpenie, opisuje krajiny, túži po ich oslobodení
 - opisy krajiny vtípne dopĺňa aktuálnymi politickými komentármi
- básnická poviedka (úvahy, city) – *Džaur, Korzár a Manfréd*
- satira na negatívne spoločenské javy – básnická skladba *Don Juan* – nenútený vtíp, ostrý výsmech
- idea slobody – *Chillonský väzeň* – titanizmus

Percy Bysshe Shelley

- básnik
- písal lyrické básne, v ktorých sú úvahy o svete, o človeku, o nezničiteľnosti života i prekrásne opisy prírody
- *Odpútaný Prometheus*:
 - viera v príchod nového veku
 - vychádza z Aischylovej antickej tragédie *Pripútaný Prometheus*
 - prorocko o nevyhnutnom páde tyranov a oslobodení ľudstva
- jeho básnická tvorba je syntézou ideálov krásy a revolučnej veštby premeny sveta

Ruská literatúra

- v období nevoľníctva a krutého cárskeho despotizmu ⇒ povstania ⇒ literatúra zameraná na boj proti útlaku
- predstavitelia: Puškin, Lermontov

Alexander Sergejevič Puškin

- zo šľachtickej rodiny, ale od mlada sympatizoval s odporcami cárizmu
- politické verše ⇒ vyhnanstvo na juh – tu vznikli romantické poémy *Kaukazský zajatec* a *Cigáni*
- báseň *Na Sibír* – sympatizovanie s dekabristami
- história Ruska, otázky spravodlivosti a krivdy, slobody a zodpovednosti – tragédia *Boris Godunov*, poémy *Poltava* a *Medený jazdec*
- od romanticky ladených príbehov (*Piková dáma*, *Povesti Belkina*) Puškin prechádza k realistickému zobrazeniu skutočnosti
- *Eugen Onegin*:
 - veršovaný román
 - zobrazuje „zbytočného človeka“
 - mladý Onegin odchádza na vidiek
 - na dedine sa nudí, pre malichernosť zabije v súboji svojho priateľa, odmietne lásku Tatiany a vnáša nepokoj do jej života
 - bezcieľne putuje po Rusku, po návrate do Petrohradu stretáva Tatianu ako manželku kniežata
 - vyznáva jej lásku, no ona ho odmieta
- *Kapitánova dcéra*:
 - povesť
 - ľúbostný príbeh mladého šľachtica a dcéry veliteľa pevnosti
 - hlavný hrdina – Pugačov – vodca povstania, ktoré je potlačené a on je popravený
- *Dedina* – opisuje a vychvaľuje miesto, kde jeho srdce zbaví sa zla, duša a rozum nachádzajú klud a vyjadruje presvedčenie, že sa polepší a zbaví sa nástrah zla, kontrast medzi mestom a dedinou

Pol'ská literatúra

- poľský romantizmus je spojený s národným bojom za samostatnosť

Adam Mickiewicz

- duchovný vodca národného boja za samostatnosť
- univerzitné štúdiá – člen spolku študentov, ktorých cieľom bola vlastenecká výchova, vzdelávanie a družnosť – *Óda na mladosť* – oslava mladosti, svorná mládež spôsobuje radosť
- po odhalení spolku – vyhnanstvo v Rusku – historický epos *Konrad Wallenrod*
- 1829 – odchádza do emigrácie a stáva sa publicistom
- Paríž – národný epos *Pán Tadeáš*

Maďarská literatúra

Sándor Petöfi

- z chudobnej rodiny, matka – Slovenka
- putuje po krajine, spoznáva život ľudu, inšpiruje sa ľudovou slovesnosťou
- *Vítaz Janko*:
 - veršovaná rozprávka
 - hrdina prežíva rôzne dobrodružstvá, bojuje proti Turkom, putuje ríšou rozprávok, stretáva svoju mŕtvu milú utýranú macochou a oživuje ju
- revolúcia (1848) – píše revolučné básne (*Obeste kráľov!*), ľúbostnú, reflexívnu a prírodnú lyriku, epickú skladbu *Apoštol*
- hynie v boji